

Verksamhetsrapport

efter kvalitetsgranskning av undervisningen i
historia årskurs 7–9 vid Norrskenets friskola i
Boden

Innehåll

Inledning

Bakgrundsuppgifter om Norrskenets friskola

Resultat

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av undervisningen i historia under våren 2015. Granskningen vid Norrskenets friskola i Boden ingår i detta projekt.

Norrskenets friskola besöktes den 24–25 februari 2015. Ansvariga inspektörer har utredare Lina Spjut och Lotta Nyrén varit. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av undervisningen i historia genomförs i totalt 20 kommunala skolor och 7 fristående skolor. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrundsuppgifter om Norrskenets friskola

Norrskenets friskola ligger i centrala Boden. Huvudman för skolan är utbildningsföretaget Pysslingen Förskolor och Skolor AB. Skolan omfattar förskoleklass samt årskurserna 1-9 och har sammanlagt 229 elever. Föreliggande granskning avser årskurserna 7-9, med ett elevantal på 123. Undervisningen i historia bedrivs av två legitimerade lärare. Skolan har ingen tillsatt förstelärare i historia. Lärarna delar ämnesansvar och planerar temaarbete och liknande på en mer övergripande nivå tillsammans.

På det nationella provet ht 2013 nådde 83 procent av eleverna lägst den kravnivå som ska uppnås på samtliga delprov. Läsåret 2014 nådde, enligt nationell statistik, 97 procent av eleverna i årskurs 9 minst betyget E i historia.

Resultat

I vilken utsträckning får eleverna skapa samband mellan olika tidsdimensioner genom att använda en historisk referensram?

Här bedöms om undervisningen innehåller historiska kunskaper som anspelar på uppfattningar om dåtiden – uppfattningar som delas av många och som man i olika sammanhang förväntas känna till. Vidare bedöms om undervisningen innehåller kunskaper om historiska sammanhang som har lett fram till nuet. Kunskaper om historiska sammanhang kan öka elevernas förståelse för att samhället förändras av en mängd olika orsaker och att det påverkar förutsättningarna för eleverna själva och för deras omgivning. Erfarenheter från hela världen måste ingå i den historiska referensramen. Här bedöms även om undervisningen ger en kronologisk överblick. En grundläggande förståelse för kronologin i olika skeenden är en förutsättning för att kunna resonera om orsaker till, och konsekvenser av, förändringar i samhället.

Vidare bedöms om eleverna får använda adekvata begrepp kring en historisk referensram. Slutligen bedöms också vilket stöd eleverna får i form av tydliga beskrivningar och förklaringar samt om eleverna får diskutera och reflektera kring en historisk referensram.

Kunskaper om historia

Lektionsobservationer och intervjuer med elever och lärare visar att undervisningen i historia innehåller rikligt med kunskaper om tidsperioder, händelser och personer i det förflutna. De intervjuade lärarna uppger att de planerar sin undervisning utifrån det centrala innehållet så att eleverna genom stoffkunskaper ska få en historisk kontext, se historiska sammanhang och förstå hur det som undervisningen i historia behandlar kopplar till nutiden. Exempelvis iaktogs ett resonemang under en lektionsobservation om hur vind- och vattenkraft utvecklades när ångkraften infördes under den industriella revolutionen, samt hur dagens miljökrav på förnyelsebar energi återupptar satsningar på vind, vatten och sol.

Historiska sammanhang

Vid de observerade lektionerna förekommer många exempel på när undervisningen behandlar orsaker bakom förändring över tid, samt exempel på hur det förflutna påverkar förutsättningarna för eleverna och deras omvärld.

Till exempel behandlar undervisningen orsaker till andra världskriget, vilka konsekvenser kriget och krigsslutet fick för efterkrigstiden samt hur detta i sin tur format dagens politiska landskap. Undervisningen behandlar också en rad orsaker som kan förklara den industriella revolutionen. De intervjuade eleverna uppger att undervisningen ofta behandlar orsaker till förändring över tid och att lärarna betonar att koppla samman nutid och dåtid.

Kronologisk överblick

Vid de observerade lektionerna förekommer exempel på när undervisningen behandlar utvecklingslinjer kring politik och miljö. När undervisningen behandlar andra världskriget och konflikter under efterkrigstiden drar läraren linjer både bakåt till första världskriget och framåt till vår nutid. På de lektioner som behandlar den industriella revolutionen betonas framförallt förändring i ett längre historiskt perspektiv, både vad gäller utveckling av teknik och vad gäller synen på miljön. I samband med dessa moment får eleverna också resonera kring tänkbara fortsättningar på utvecklingslinjerna med hänvisningar till det förflutna och nuet. De intervjuade eleverna ger också exempel på att de i undervisningen får jämföra olika tidsperioder med varandra, till exempel genom att jämföra nutida konflikter med historiska konflikter.

Användning av historiska begrepp kopplat till historisk referensram

Lektionsobservationerna visar att undervisningen innehåller rikligt med begrepp kopplade till en historisk referensram. Detta gäller både tidsrelaterade begrepp, som anknyter till specifika tidsperioder, och analytiska begrepp, som belyser grundläggande historiska frågeställningar som är relevanta för de tidsperioder som studeras. De intervjuade lärarna och eleverna uppger i intervjuerna att lärarna lär eleverna begreppen genom att använda dem själva, genom att ta tillvara elevernas frågor och genom att eleverna får använda en korrekt begreppsapparat vid prov och inlämningsuppgifter.

Aktivt lärarstöd i form av tydliga beskrivningar och förklaringar kopplat till historisk referensram

Av lektionsobservationerna och intervjuer med lärare och elever framgår att lärarna ofta stannar upp för att stämma av elevernas förståelse och att de vid behov förtydligar och förklarar både de uppgifter som ska göras och de begrepp som ska användas. På en av de observerade lektionerna om industriella revolutionen uttrycker elever osäkerhet kring hur de ska föra resonemang kring möjliga fortsättningar in i framtiden på den utvecklingslinje som de arbetar med varpå läraren förtydligar att detta ska ske med stöd i de kunskaper eleverna har om det förflutna och nutiden.

Diskussion och reflektion kopplat till historisk referensram

Av lektionsobservationer och intervjuer med elever och lärare framgår att diskussioner kopplade till den historiska referensramen är vanligt förekommande. Intervjuade elever uppger att de mest får diskutera i helklass och att det då oftast är samma elever som är aktiva. Någon elevgrupp uppger att de även diskuterar och argumenterar i mindre grupper och parvis, exempel ges när eleverna hade undervisning om romarriket, då fick de diskutera kring likheter och skillnader mellan Sparta och Aten.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att eleverna i hög grad får skapa samband mellan tidsdimensioner genom att använda en historisk referensram. Detta sker i mycket hög grad när undervisningen behandlar orsaker till förändring och hur det förflutna format förutsättningarna för nutiden.

I vilken utsträckning får eleverna skapa samband mellan olika tidsdimensioner genom att kritiskt granska, tolka och värdera källor som grund för att skapa historisk kunskap?

Här bedöms om undervisningen ger en orientering i källkritiska metoder och att eleverna får öva på att ställa frågor till och värdera historiska källor. Den övergripande frågan är hur vi kan veta något om det förflutna. Kursplanen pekar ut såväl skriftliga källor som arkeologiskt material, platser och levande människors berättelser som källor till historisk kunskap. Genom att eleverna får komma i kontakt med historiskt källmaterial kan ämnet bli levande för dem. När de tolkar och värderar källorna arbetar de dessutom som historiker och är med och skriver historia. Elevernas historiemedvetande utvecklas när de lär sig något om det förflutna, samtidigt som de får en insikt i vetenskapliga metoder och kan reflektera över hur deras tolkningar färgas av egna erfarenheter och värderingar. Här bedöms också om undervisningen ger eleverna möjlighet att genom källorna leva sig in i förhållanden och värderingar som rådde förr, det vill säga utveckla historisk empati och föra etiska resonemang om och ifrågasätta handlingar och värderingar under tidigare perioder i historien.

Vidare bedöms om eleverna får använda adekvata begrepp för att kritiskt granska, tolka och värdera källor. Slutligen bedöms också vilket stöd eleverna får i form av tydliga beskrivningar och förklaringar samt om eleverna får diskutera och reflektera kring hur de utifrån en kritisk granskning, tolkning och värdering av källor kan skapa historisk kunskap.

Orientering i källkritiska metoder

Av inskickade dokument, lektionsobservationer och intervjuer med elever framgår att undervisningen behandlar delar av den historiska källkritiska metoden avseende att värdera trovärdighet.

Lektionsobservationerna och elevintervjuerna visar också att undervisningen inte gör någon skillnad på historiska källor och andra typer av information. Det framkommer inte några exempel på att eleverna fått en orientering i historieämnets källkritiska metod avseende olika källors användbarhet vid intervjuer med lärare och elever eller vid de observerade lektionerna. Av lektionsobservationer och intervjuer med elever och lärare framkommer inga exempel på när eleverna får föra källkritisk argumentation kring hur trovärdigheten hos en historisk källa påverkas av hur lång tid det gått mellan en händelse och att dokumentet som berättar om den skapades. Inga diskussioner förs heller kring om uppgifterna i en viss källa bygger på något annat källmaterial. Det framkommer inte heller några konkreta exempel på att eleverna får öva på att se hur deras tolkningar av historiska källor färgas av egna erfarenheter och värderingar vid de observerade lektionerna eller vid intervjuerna med elever och lärare.

De intervjuade lärarna uppger att de har svårt att hitta bra källmaterial att utgå från i undervisningen och att de sällan hinner behandla historiska källor och historieämnets källkritiska metod i sin undervisning. Vid intervjuerna med elever framkommer ett fåtal exempel på när eleverna fått tolka historiska källor, till exempel Julius Caesars skildring av sitt fälttåg i Gallien.

Använda och tolka källor för att utveckla historisk empati

På de observerade lektionerna förekommer skildringar av människors levnadsvillkor, till exempel hur livet för lantarbetare förändrades genom den agrara revolutionen i England på 1700-talet. Av lektionsobservationerna framkommer att sådana skildringar hämtas från läroboken eller från läraren. Det framkommer inte några exempel på när eleverna får leva sig in i förhållanden och värderingar som rådde förr genom att använda och tolka historiska källor.

Användning av historiska begrepp kopplat till att kritiskt granska, tolka och värdera källor

Som framgår ovan får eleverna använda källkritiska begrepp som i viss utsträckning kopplar till att värdera en historisk källas trovärdighet. De begrepp som framkommer vid lektionsobservationer och intervjuer med elever är jämföra, syfte, korrekt, påverkad, rimligt och trovärdigt. Vid de observerade lektionerna förekommer inga exempel på användning av begrepp kopplade till närhet, det vill säga hur lång tid det gått mellan en händelse och att dokumentet som berättar om den skapades. Inte heller beroende, det vill säga om uppgifterna i en viss källa bygger på något annat källmaterial behandlades. Det framkommer inte heller några exempel på sådan begreppsanvändning vid intervjuer med elever och lärare.

Av lektionsobservationerna och intervjuerna med lärare och elever framkommer inte några exempel på när eleverna får använda historiska begrepp för att tolka historiska källor, till exempel i resonemang kring varför en viss historisk källa är relevant för att ge en viss typ av kunskap om det förflutna.

Aktivt lärarstöd i form av tydliga beskrivningar och förklaringar kopplat till att kritiskt granska, tolka och värdera källor

Eleverna får ett aktivt lärarstöd i form av tydliga beskrivningar och förklaringar kring hur de ska gå till väga för att avgöra om en viss information är trovärdig eller inte. Däremot visar lektionsobservationer och intervjuer med lärare och elever att undervisningen inte innehåller tydliga beskrivningar och förklaringar av vad som är specifikt för den historiska källkritiska metoden, det vill säga vad som skiljer en historisk källa från andra typer av information. Eleverna får inte undervisning om de källkritiska frågor som är specifika för historieämnet och inte heller om vilka begrepp som krävs för att kunna tolka och värdera historiska källor.

Diskussion och reflektion kopplat till att kritiskt granska, tolka och värdera källor

Vid flera av de observerade lektionerna får eleverna diskutera sinsemellan och med läraren kring trovärdigheten hos olika typer av information, bland annat uppmärksammas eleverna på vad det kan innebära om en bok är knuten till ett särskilt bokförlag. I detta sammanhang lyfter läraren fram läroboken i historia som mer trovärdig och fri från åsiktsbildning. Av inskickade dokument, lektionsobservationerna och intervjuer med lärare och elever framgår att eleverna inte får diskutera och reflektera kring vad det innebär att granska, tolka och värdera historiska källor.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att eleverna i mycket låg grad får skapa samband mellan olika tidsdimensioner genom att kritiskt granska, tolka och värdera källor som grund för att skapa historisk kunskap.

I vilken utsträckning får eleverna skapa samband mellan olika tidsdimensioner genom att reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv?

Här bedöms om undervisningen ger eleverna möjligheter att reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv. Vidare granskas om undervisningen innehåller moment kring hur historia kan användas för olika syften och förståelse för hur historiska berättelser används i samhället och i vardagslivet. Historieskrivningen är inte neutral utan görs utifrån något syfte eller i ett specifikt sammanhang.

Historia kan vara ett verktyg både för enskilda individer och för grupper att formulera hur de vill uppfattas och vad de vill göra genom att berätta om det förflutna. Historia kan också användas för att skapa familjesammanhållning eller etablera identiteter baserade på till exempel klass, genus, etnicitet, generation eller nationell tillhörighet. Med kunskaper om detta får eleverna möjlighet att upptäcka och förstå när och hur historia används för att påverka människor i olika sammanhang.

Vidare bedöms om eleverna får använda adekvata begrepp för att reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv. Slutligen bedöms också vilket stöd eleverna får i form av tydliga beskrivningar och förklaringar samt om eleverna får diskutera och reflektera kring hur de och andra använder historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv.

Hur spår av historien kan tolkas

I lektionsobservationerna framkommer några exempel på hur spår av historien kan tolkas. Exempelvis diskuteras historiens roll i relation till det faktum att landet Korea delades och än idag är två länder.

Hur historia kan användas för att skapa eller stärka gemenskaper och nationella identiteter och hur historia använts och används i samhället och i vardagslivet

Av inskickade dokument, lektionsobservationer, lärar- och elevintervju framkommer inte några konkreta exempel på att eleverna får reflektera kring hur historia kan användas för att skapa eller stärka gemenskaper och nationella identiteter. I lärarintervjun uppger en av lärarna att "man kanske inte uppmärksammar dem [eleverna] på detta." Under lärarintervjun framkommer exempel på hur lärarna lyfter fram att historia kan användas i ett visst syfte. Som exempel nämns den så kallade dolkstötslegenden, vilken Hitler använde sig av i propagandasyfte för att vinna folkligt stöd.

Användning av historiska begrepp kopplat till användning av historia

Under lärarintervjuerna och på de observerade lektionerna förekommer begrepp som propaganda, identitet och ideologi.

Aktivt lärarstöd i form av tydliga beskrivningar och förklaringar samt diskussion och reflektion kopplat till användning av historia

Av lektionsobservationer, lärar- och elevintervjuer framkommer inte några exempel på när eleverna i undervisningen får diskutera eller reflektera specifikt kring sin egen och andras användning av historia.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att eleverna i låg grad får skapa samband mellan olika tidsdimensioner genom att reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv.

Allmändidaktik

En framgångsrik undervisning som leder till att eleverna når goda studieresultat kan inte beskrivas i endimensionella termer. Det är kvaliteten i lärarens kombinerade kunskaper, förmågor och handlingar i varje unik undervisningssituation som skapar förutsättningar för elevers lärande och kunskapsutveckling. Utifrån forskningsöversikten Utmärkt undervisning¹ går det dock att peka ut några specifika kompetenser hos läraren som visat sig ha stor betydelse.

Lektionsobservationer samt intervjuer med elever och lärare visar att elevernas utbildning i historia i hög grad präglas av en trygg, stödjande och uppmuntlande lärandemiljö. Av elevintervjuer samt lektionsobservationer framkommer att lärarna ofta kompletterar sin muntliga presentation med illustrationer på tavlan, något som eleverna uppger hjälper till att förtydliga historiska skeenden och sammanhang. Lektionsobservationer visar att undervisningen innehåller en hög grad av individanpassning där lärarna uppvisar en stor flexibilitet och professionalitet när det exempelvis gäller att bedöma elevers prestationer på olika, men likvärdiga vis. I den undervisning som Skolinspektionen observerat får eleverna inte tillfälle att reflektera kring sitt lärande eller sin prestation i relation till kunskapskraven i historia. I intervju med lärare framkommer att bedömningsmatriser används, dock ej systematiskt. I lärar- och rektorsintervjun framkommer att en av skolans utmaningar när det gäller historieundervisningen är att stimulera de elever som lätt når kunskapskraven för de övre betygsstegen. Lärare och rektor uppger att mycket tid läggs på de elever som riskerar att inte nå betyget E.

Syfte och frågeställningar

Flera historiedidaktiska studier pekar på att det finns brister i undervisningen och i elevernas färdigheter när det gäller att skapa sammanhang mellan tidsdimensionerna dåtid, nutid och framtid när de olika förmågorna i ämnet historias syfte – att utveckla elevernas historiemedvetande, och därför en central kvalitetsaspekt av undervisning i historia i grundskolan. Granskningens syfte är med bakgrund i detta att granska om undervisningen i historia i grundskolan utformas så att eleverna får möjlighet att skapa förmågespecifika samband mellan tidsdimensioner, det vill säga knyta samman olika tidsdimensioner, till exempel dåtid till nutid och framtid, när de använder en historisk referensram,

¹ Håkansson, Jan & Sundberg, Daniel (2012). *Utmärkt undervisning: framgångsfaktorer i svensk och internationell belysning*. 1. utg. Stockholm: Natur & Kultur

arbetar med källor, reflekterar över historieanvändning och använder historiska begrepp.

För att uppfylla syftet ska följande frågeställningar besvaras:

1. Innehåller undervisningen moment och uppgifter där eleverna får skapa samband mellan olika tidsdimensioner genom att:

- a) använda en historisk referensram som innefattar olika tolkningar av tidsperioder, händelser, gestalter, kulturmöten och utvecklingslinjer?
- b) kritiskt granska, tolka och värdera källor som grund för att skapa historisk kunskap?
- c) reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv?
- d) använda historiska begrepp för att analysera hur historisk kunskap ordnas, skapas och används?

2. Får eleverna stöd i historieundervisningen generellt, och i synnerhet för att skapa samband mellan olika tidsdimensioner, genom att de får:

- a) ett aktivt lärarstöd i form av tydliga beskrivningar och förklaringar?
- b) diskutera och reflektera?

Frågeställning 1a–1d fokuserar på *vad* historieundervisningen innehåller, och bygger på kursplanens uppfattning om att de fyra förmågorna historisk referensram, källhantering, historieanvändning och historiska begrepp tillsammans utvecklar elevernas historiemedvetande.

Frågeställningarna 2a–2b fokuserar på *hur* historieundervisningen genomförs och knyter an till Skolinspektionens modell för undervisningsgranskning. Fråga 2a tar fasta på om läraren är tydlig och konkret när det gäller att beskriva och förklara olika saker för eleverna, i synnerhet vad det innebär att knyta ihop olika tidsperioder genom förmågorna. Fråga 2b tar fasta på om eleverna får ge uttryck för och utbyta tankar och resonemang – enskilt eller i grupp med andra elever och läraren. Det ska framhållas att frågorna 2a och 2b även avser historieundervisningen generellt, det vill säga även i de fall eleverna *inte* får skapa tidssamband genom förmågorna.

Metod och material

I Skolinspektionens modell för granskning av undervisning ingår olika datainsamlingsmetoder: intervjuer, dokumentstudier, statistik, observationer och enkäter. De underlag som samlats in inför och under Skolinspektionens besök på skolan analyseras sedan av de inspektörer som genomfört besöket varpå dessa redovisar sina bedömningar av i vilken grad undervisningen i historia lever upp till kursplanens krav i ett beslut och i denna rapport.

Rapporten är disponerad utifrån de tre inledande ämnesspecifika förmågor som beskrivs kursplanen. Förmågan att använda adekvata begrepp i relation till de tre inledande förmågorna behandlas i respektive delavsnitt. För att eleverna ska kunna utveckla en historisk referensram och förståelse för hur historia skapas och används behöver de tillgång till ett ämnesspråk. Begreppen är verktyg som kan användas genomgående i all undervisning och bidra till fördjupad förståelse för ämnets centrala frågeställningar. I kursplanen finns två typer av begrepp, *tidsrelaterade begrepp* som knyter an till epoker eller specifika tidsperioder och *övergripande begrepp* som fungerar som analysverktyg genom att de belyser grundläggande historiska frågeställningar som är relevanta för de tidsperioder man studerar.